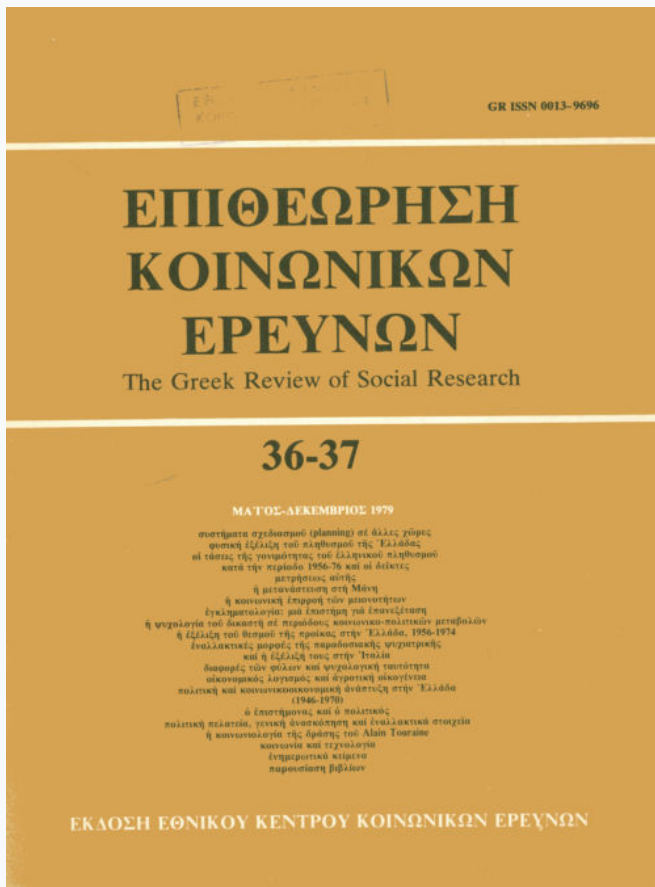


# The Greek Review of Social Research

Vol 36 (1979)

36-37



Οι τάσεις της γονιμότητας του ελληνικού πληθυσμού κατά την περίοδο 1956-76 και οι δείκτες μετρήσεώς της

Γαρυφαλλιά Σερελέα

doi: [10.12681/grsr.455](https://doi.org/10.12681/grsr.455)

Copyright © 1979, Γαρυφαλλιά Σερελέα



This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

## To cite this article:

Σερελέα Γ. (1979). Οι τάσεις της γονιμότητας του ελληνικού πληθυσμού κατά την περίοδο 1956-76 και οι δείκτες μετρήσεώς της. *The Greek Review of Social Research*, 36, 248–261. <https://doi.org/10.12681/grsr.455>

**οί τάσεις  
τῆς γονιμότητας τοῦ  
ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ  
κατά τὴν περίοδο  
1956-76  
καί οἱ δείκτες  
μετρήσεώς τῆς**

**τῆς  
Γαρυφαλλιάς Σερλεά**

*Maître en Démographie*

Ἡ γεννητικότητα,<sup>1</sup> ἡ θνησιμότητα καί ἡ μετανάστευση ἀποτελοῦν τίς βασικές παραμέτρους στή μελέτη τῆς συνθέσεως ἑνός πληθυσμοῦ. Οἱ μακροχρόνιες ροπές τους, πού ἀπορρέουν ἀπό τήν προοδευτική ἐξέλιξη τοῦ βιοκοινωνικοῦ περιβάλλοντος, ἐπηρεάζουν τόν ὄγκο καί τή δομή τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἀπό τίς προηγούμενες παραμέτρους, ἡ γεννητικότητα ἀποτελεῖ τό δυναμικό στοιχείο τῆς ἀνανεώσεως ἑνός πληθυσμοῦ. Εἶναι αὐτή πού καθορίζει ἀποφασιστικά τήν αὐξηση, τήν καθ' ἡλικία δομή καί τό βαθμό γηρασμοῦ, μέ ὅλες τίς συνακόλουθες οἰκονομικές, κοινωνικές, ψυχολογικές κτλ. ἐπιπτώσεις.<sup>2</sup> Ἡ μελέτη, λοιπόν, τῆς γεννητικότητας, καί εἰδικότερα τῆς γονιμότητας, ἑνός πληθυσμοῦ παρουσιάζει πάντα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Γι' αὐτό, παρά τό γεγονός ὅτι καί παλαιότερα ἔχει ἀποτελέσει στή χώρα μας ἀντικείμενο ἐρεύνης διαφόρων μελετῶν, θεωρήθηκε χρήσιμη μιά ἐπανεξέταση τοῦ δημογραφικοῦ αὐτοῦ φαινομένου.

Στήν παρούσα μελέτη, καταρχήν, ἐξετάζονται περιληπτικά οἱ μέθοδοι δημογραφικῆς ἀναλύσεως καί οἱ ἀτέλειες τῶν δημογραφικῶν μας στατιστικῶν. Κατόπιν ἐπιχειρεῖται, μέ βάση τά διαθέσιμα στοιχεῖα, ἡ μέτρηση τῆς γονιμότητας τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἐπισήμανση τῶν ἀδυναμιῶν τῶν χρησιμοποιουμένων τρόπων μετρήσεως καί ἡ προσέγγιση τῶν ἐρμηνευτικῶν παραμέτρων τοῦ φαινομένου μέ τήν ἀξιολόγηση τῶν δεδομένων τῆς περιγραφικῆς ἀναλύσεως.

**α. μέθοδοι δημογραφικῆς ἀναλύσεως**

Στή δημογραφία γιά τήν ἀνάλυση τοῦ φαινομένου τῆς γονιμότητας, ἀκολουθοῦνται δύο διαφορετικέες μέθοδοι μετρήσεως:

A.1. Ἡ ἐγκάρσια ἢ κατά περιόδους ἢ στιγμιαία ἀνάλυση<sup>3</sup> βασίζεται σέ ἐτήσια δεδομένα καί ἀποτελεῖ τό μοναδικό τρόπο μετρήσεως στίς χώρες καί στίς περιόδους, ὅπου τά ἀναλυτικά στοιχεῖα εἶναι ἀνύπαρκτα ἢ ἐλλιπῆ.

Σύμφωνα μέ τή μέθοδο αὐτή ἡ παρατήρηση γίνεται σέ μία μικρή περίοδο, π.χ. σ' ἕνα χρόνο, καί ἀφορᾷ ἕνα σύνολο τριάντα ἐξῆς περίπου γενεῶν<sup>4</sup> καί

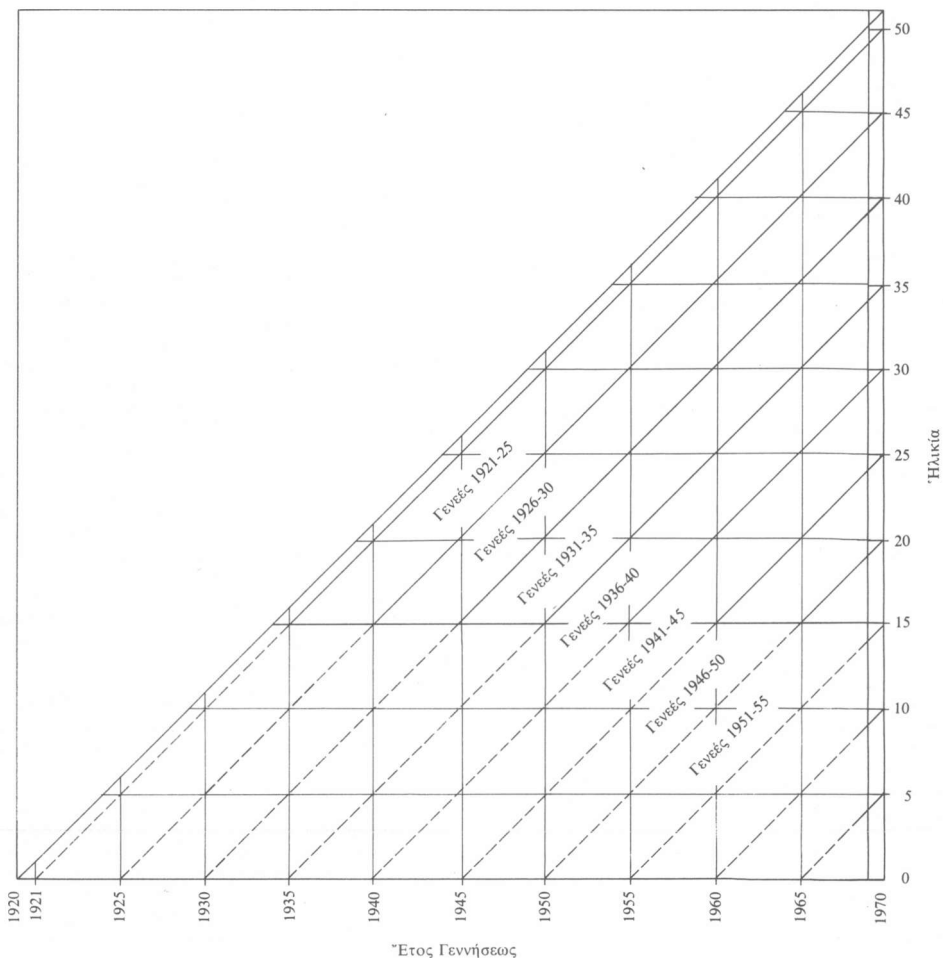
1. Μέ τήν «Γεννητικότητα» προσδιορίζεται ἡ πραγματική συχνότητα τῶν γεννήσεων μέσα στό σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ.

2. Μέ τόν ὄρο «Γονιμότητα» ἢ «Ἀναπαραγωγικότητα» μελετῶνται τά φαινόμενα πού συνδέονται ἄμεσα μέ τήν τεκνοποίηση τῶν πληθυσμῶν ἢ ομάδων αὐτῶν, καί πῶς συγκεκριμένα τοῦ συνόλου τῶν ἐγγάμων ἢ μὴ γυναικῶν πού βρῖσκονται σέ ἀναπαραγωγική ἡλικία.

3. Στά γαλλικά ὁ ὄρος ἀποδίδεται ὡς Analyse transversale ἢ Analyse par périodes ἢ Analyse du moment.

4. «Γενεά» εἶναι τό σύνολο τῶν ἀτόμων τῶν ὁποῖα ἔχουν γεννηθεῖ κατά τό αὐτό ἡμερολογιακό ἔτος.

ΣΧΗΜΑ 1. Διάγραμμα του LEXIS για τις γόνιμες γενεές κατά το 1970



τουλάχιστον τριάντα πέντε κοόρτεων<sup>5</sup> γάμου, που βρίσκονται ακόμη στην αναπαραγωγική ηλικία (15 έως 49 ετών συμπληρωμένων). Στην περίπτωση αυτή, αποδίδονται τα αποτελέσματα των παρατηρή-

σεων σε μία υποθετική γενεά ή κοόρτη, με τη θεώρηση πως όλες οι γενεές ή κοόρτες κατά το εξεταζόμενο έτος συνθέτουν την ιστορία μίας μοναδικής αλλά όπωσδήποτε πλασματικής γενεάς ή κοόρτης.

5. «Κοόρτη», από την λατινική λέξη Cohors, χαρακτηρίζει στρατιωτικό σώμα το οποίο αποτελούσε βασική μονάδα της ρωμαϊκής λεγεώνας. Στη δημογραφία, αντιπροσωπεύει σύνολο α-

τόμων τα οποία υπέστησαν ένα ορισμένο γεγονός (εδώ γάμο) κατά τη διάρκεια του αυτού χρονικού διαστήματος, που μπορεί να είναι και το ημερολογιακό έτος.

Τό Σχῆμα 1 παρουσιάζει τό διάγραμμα τοῦ Lexis<sup>6</sup> στό ὅποιο ἔχουν ἐντοπισθεῖ οἱ γενεές πού μετέχουν στήν ἀναπαραγωγή τοῦ πληθυσμοῦ κατά τό ἔτος 1970.

Ὁ τρόπος αὐτός ἀναλύσεως μπορεῖ νά παρουσιάσει μιά συγκεχυμένη εἰκόνα τῆς πραγματικότητος. Δέν θά ἐπαναληφθοῦν ἐδῶ ὅλες οἱ κριτικές πού κατά καιρούς ἔχουν διατυπωθεῖ γιά τούς «στιγμιαίους» δείκτες τῆς γονιμότητος. Θά ἐπισημανθοῦν τρεῖς βασικές ἀδυναμίες τῆς μεθόδου αὐτῆς.

α) Ἐναμιγνύει ἄτομα μέ διαφορετικό παρελθόν. Ἐτσι ἡ γεννητικότητα πού παρατηρεῖται κατά τή διάρκεια τοῦ ἔτους ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἀναπαραγωγική συμπεριφορά ἑνός συνόλου γενεῶν, καθεμία ἀπό τίς ὁποῖες ἐπιδιώκει διαφορετικό μέγεθος οικογενείας καί υἰοθετεῖ διαφορετική χρονική κατανομή γεννήσεων.

β) Οἱ «στιγμιαῖοι» δείκτες ἐξαρτῶνται σέ μεγάλο βαθμό ἀπό τίς ἀντιδράσεις τῶν ἀτόμων στίς εἰδικές συνθηκές (οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές), πού ἐπικρατοῦν κατά τό ἔτος τῆς παρατηρήσεως. Ἄν αὐτό δέν ληφθεῖ ὑπ' ὄψη, ὑπάρχει κίνδυνος νά θεωρηθεῖ σάν τάση τοῦ φαινομένου αὐτοῦ στήν πραγματικότητα δέν εἶναι παρά πρόσκαιρη συμπεριφορά.

γ) Οἱ δείκτες αὐτοί ἐπηρεάζονται ἄμεσα ἀπό τή δημογραφική δομή τοῦ ὑπό μελέτη πληθυσμοῦ, δηλαδή τήν κατανομή του κατά φύλο, ἡλικία καί ἀστική κατάσταση.

A.2. Ὁ ἄλλος τρόπος μελέτης τῶν δημογραφικῶν φαινομένων εἶναι γνωστός σάν κατά μήκος ἢ συνεχῆς ἢ κατὰ γενεές ἢ κατὰ κοόρτη, ἀνάλυση.<sup>7</sup> Μέ τή μέθοδο αὕτη ἐρευνᾶται τό φαινόμενο, ὅπως ἐμφανίζεται στήν πραγματικότητα. Ἡ μελέτη βασίζεται στήν παρατήρηση ἑνός συνόλου ἀτόμων πού ἔχουν ζήσει ἕνα γεγονός (π.χ. γέννηση, γάμο) κατά τήν αὕτη χρονική περίοδο (χρόνο, μήνα, ἡμέρα). Τά ἄτομα αὐτά παρακολουθοῦνται καθ' ὅλην τή διάρκεια τῆς ζωῆς τους καί σημειώνονται, μέ ἀρχή βέβαια τῆς γεννήσεως, οἱ γάμοι καί οἱ θάνατοι. Ἐτσι, ἀντί νά μελετᾶται αὐτό πού συμβαίνει σέ μιά ὀρισμένη στιγμή καί πού ἀφορᾷ ἕνα σύνολο κοόρ-

των ἢ γενεῶν, στρέφεται ἡ προσοχή στήν ἱστορία τῆς κάθε μιάς γενεᾶς ἢ κοόρτης.

Ἡ μέθοδος αὕτη, ἀπαλλαγμένη ἀπό τίς ἀδυναμίες τῆς προηγουμένης, εἶναι ἡ μόνη ἱκανή νά φανερώσει τήν πραγματική τάση τοῦ φαινομένου, τή διαχρονική ἐξέλιξη καί τήν ἐντασί του.

## β. δημογραφικές στατιστικές

Οἱ στατιστικές τῆς φυσικῆς κινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, οἱ ἀπογραφές καί οἱ δημογραφικές ἐρευνες, ἀποτελοῦν διεθνῶς βασικές πηγές ἀπό τίς ὁποῖες ἀντλοῦνται τά δεδομένα τά σχετικά μέ τή γεννητικότητα καί τή γονιμότητα ἑνός πληθυσμοῦ.

Οἱ ἐτήσιες ἐκδόσεις τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος (ΕΣΥΕ), μέ τόν τίτλο *Στατιστική τῆς Φυσικῆς Κινήσεως τοῦ Πληθυσμοῦ*, εἶναι ἡ κυριότερη πηγή πληροφορήσεως γιά τόν Ἑλληνα μελετητή. Ἀπό τό 1956 δημοσιεύονται κάθε χρόνο οἱ γεννήσεις ζώντων:

α) κατά μήνα καί τόπο μονίμου κατοικίας τῆς μητέρας, β) κατά τόπο γεννήσεως καί κατά μήνα, γ) κατά τόπο μονίμου κατοικίας τῆς μητέρας καί ἀναλόγως τοῦ μέρους ὅπου ἀκριβῶς συνέβη ἡ γέννηση, δ) κατά τόπο μονίμου κατοικίας τῆς μητέρας καί ἀναλόγως τοῦ προσώπου πού παρέστη κατά τή γέννηση, ε) κατά τόπο μονίμου κατοικίας τῆς μητέρας, φύλο καί νομιμότητα τοῦ νεογέννητου, στ) κατὰ τόπο μονίμου κατοικίας καί ἡλικία τῆς μητέρας καί κατὰ φύλο καί νομιμότητα τοῦ νεογέννητου, ζ) κατὰ τόπο μονίμου κατοικίας καί ἡλικία τῆς μητέρας καί ἀναλόγως τῆς διάρκειας τοῦ γάμου, η) κατὰ τόπο μονίμου κατοικίας τῆς μητέρας, ἡλικία τῆς μητέρας καί σειρά γεννήσεως τοῦ τέκνου, θ) κατὰ ἐπάγγελμα τοῦ πατέρα καί σειρά γεννήσεως τοῦ τέκνου.

Οἱ στατιστικές αὐτές περιλαμβάνουν τῆς γεννήσεως πού ἔλαβαν χώρα μέσα στό χρόνο καί ἀναφέρονται σέ πενταετείς ὁμάδες ἡλικιῶν τῆς μητέρας, χωρίς νά γίνεται μείναι τῆς ἡλικίας τῆς μητέρας κατὰ τήν τέλεση τοῦ γάμου, τοῦ ἔτους γεννήσεως τῆς ἢ τοῦ ἔτους τῆς τελέσεως τοῦ γάμου.

Οἱ βασικές αὐτές παραλείψεις, καθώς καί ἡ ἀνεπάρκεια στοιχείων πού ἀφοροῦν τήν ἀναπαραγωγική ἱστορία τῶν γυναικῶν στήν Ἑλλάδα, καθιστοῦν ἀδύνατη τήν κατά μήκος ἀνάλυση τῆς γονιμότητος καί δέν ἐπιτρέπουν τήν ἀνάλυση σέ βάθος τοῦ φαινομένου.

Γιά τήν παρούσα μελέτη χρησιμοποιοῦνται οἱ πίνακες πού παρουσιάζουν α) τίς γεννήσεις ζώντων κατὰ ἡλικία τῆς μητέρας καί νομιμότητα τοῦ νεογέννητου, καί κατὰ ἡλικία τῆς μητέρας καί σειρά γεννήσεως τοῦ τέκνου καί β) τίς νόμιμες γεννήσεις ἀνάλογα μέ τή διάρκεια τοῦ γάμου.

6. Τό διάγραμμα αὐτό ἐπινοήθηκε ἀπό τό Γερμανό στατιστικολόγο G. Lexis (1837-1914) καί ἐπιτρέπει τήν παρουσίαση τῶν δημογραφικῶν φαινομένων σέ συνάρτηση τοῦ χρόνου. Ἀποτελεῖται ἀπό μιά ἐπιφάνεια ὑποδιαγεγραμμένη σέ τετράγωνο στά ὁποῖα ἔχουν χαραχθεῖ οἱ διαγώνιες, ὅπως φαίνεται στό σχῆμα. Ὁ χρόνος δηλώνεται μέ τή βοήθεια ἑνός ἡμερολογίου καί γράφεται στόν ὀριζόντιο ἀξονα. Στόν κατακόρυφο γράφονται οἱ ἡλικίες. Ἐτσι, σέ κάθε διάδρομο μεταξῦ δύο διαγωνίων μπορεῖ κανεῖς νά παρακολουθεῖ τήν ἐξέλιξη μιάς γενεᾶς ἢ κοόρτης, σύμφωνα μέ τό διάστημα πού ἔχει μεσολαβήσει ἀπό τό ἀρχικό γεγονός, π.χ. γέννηση, γάμο.

7. Στά γαλλικά ἀποδίδεται ἀντίστοιχα: Analyse longitudinale ἢ Analyse par générations ἢ Analyse par cohortes.

γ. οι δείκτες της εγκαρσίας αναλύσεως

Η αναλογία των γεννήσεων σε πληθυσμό 1.000 ατόμων, δηλαδή ο άκαθάριστος συντελεστής γεννητικότητας και οι ειδικοί κατά ηλικία συντελεστές γενικής γονιμότητας, άποτελούν τους κλασικούς δείκτες μετρήσεως της γεννητικότητας και της γονιμότητας.

Γ.1. Άκαθάριστος συντελεστής γεννητικότητας<sup>8</sup> και γενικός συντελεστής γονιμότητας<sup>9</sup>

Ο άκαθάριστος συντελεστής γεννητικότητας (b) δίνεται από το ηλικίο των γεννήσεων (N) εντός μιάς χρονικής περιόδου (t, t+k) πρὸς τὸ συνολικό πληθυσμό (P) τῆς αὐτῆς περιόδου. Ὡς πληθυσμός (P) λαμβάνεται τὸ ἡμίθροισμα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χρονικῆς στιγμῆς t καὶ ἐκείνου τῆς χρονικῆς στιγμῆς t+k.

$$b = \frac{N}{P}$$

Στὴν Ἑλλάδα, ὁ ἀριθμὸς τῶν γεννήσεων ἔφθασε τὸ (1976) σὲ 146.972 ἔναντι 158.203 τοῦ 1956. Ἔτσι, ἡ ἀναλογία τῶν γεννήσεων σὲ 1.000 ἄτομα ἐλαττώθηκε ἀπὸ 19,7‰ τὸ 1956 σὲ 16,0‰ τὸ 1976. Τὸ 1940 ἦταν 24,5‰, τὸ 1950 20‰ καὶ τὸ 1977 κατέβηκε σὲ 15,6‰.

Ὁ Πίνακας I παρουσιάζει τὴ φθίνουσα ἐξέλιξη τοῦ συντελεστῆ γεννητικότητας ἀπὸ τὸ 1956 μέχρι τὸ 1977. Ἡ μελέτη τῶν συντελεστῶν αὐτῶν ἀποκαλύπτει ὅτι, τὰ τελευταῖα εἴκοσι χρόνια, ἔχουν ἐπέλθει στὸ χωρὸ τῆς γεννητικότητας καὶ τῆς γονιμότητας τοῦ πληθυσμοῦ οὐσιώδεις μεταβολές, χωρὶς ὁμως νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ τίς προσδιορίσει μὲ ἀκρίβεια. Καὶ αὐτὸ, γιατί ὁ ἀκαθάριστος συντελεστής γονιμότητας ἐπιηρεάζεται ἄμεσα καὶ σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τὴν κατά ηλικία δομὴ τοῦ ὑπὸ μελέτη πληθυσμοῦ.<sup>10</sup>

8. Taux brut de natalité.

9. Taux global de fécondité.

10. Ἡ ἐπίδραση αὐτῆ φαίνεται ἂν παρακολουθήσουμε τὸν παρακάτω συλλογισμό:

Ὁ γεννησιμὸς (N) ποῦ λαμβάνουν χώρα μέσα σ' ἕνα πληθυσμὸ κατὰ τὴ χρονικὴ στιγμὴ t εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀλληλεξαρτήσεως μεταξὺ τῆς ἐδικῆς κατὰ ηλικία γονιμότητος (f<sub>ia,t</sub>) καὶ τῆς κατὰ ηλικία συνθέσεως τοῦ γυναικείου πληθυσμοῦ (C<sub>ia,t</sub>) κατὰ τὴ συγκεκριμένη στιγμὴ t (γὰ τὴν ηλικία a).

Οἱ ἐτίσεις λοιπὸν γεννήσεως (N) δίνονται ἀπὸ τὴ σχέση

$$N_t = C_{(ia,t)} \cdot f_{(ia,t)}$$

Ἐάν (C<sub>ia,t</sub>)<sup>da</sup> εἶναι ὁ σχετικὸς κατὰ ηλικία γυναικείος πληθυσμὸς μεταξὺ τῆς ηλικίας a καὶ a + da, ὁ ἀκαθάριστος συντελεστῆς γεννητικότητας θά εἶναι:

$$b_{(t)} = \int_a^{a+da} f_{(ia,t)} \cdot C_{(ia,t)}^{da}$$

Σημειώνεται ἐδῶ πὼς στὴ διαμόρφωση τοῦ συντελεστῆ τῆς γεννητικότητας συμμετέχουν μόνον οἱ γυναικείες ηλικίας ἀπὸ τὸ 15ου ἔτους μέχρι καὶ τοῦ 50ου. Γιατὶ ἡ γονιμότητα εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρκτη ἔξω ἀπὸ τὰ χρονικά αὐτὰ πλαίσια.

Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ οἱ δημογράφοι, ἔχοντας ὑπ' ὄψη τὸ γεγονός ὅτι τὸ γενικό σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὸ σύνολο τῶν γυναικῶν τῆς ἀναπαραγωγικῆς ηλικίας δέν ἔχουν ὑποχρεωτικά παράλληλες ἐξελίξεις, χρησιμοποιοῦν τὸ Γενικό Συντελεστὴ Γονιμότητας (G) σάν τὸ δείκτη τῆς γονιμότητος τῶν μελῶν τοῦ πληθυσμοῦ ποῦ μποροῦν νὰ ἀποκτήσουν παιδιά:

$$G = \frac{N}{F_{(15-49)}}$$

ὅπου F<sub>(15-49)</sub> εἶναι ὁ ἀριθμὸς γυναικῶν ηλικίας 15 - 49 ἐτῶν.

Ἐπειδὴ εἶναι  $b = G \cdot \frac{F_{(15-49)}}{P}$  καὶ  $\frac{N}{F_{(15-49)}} = b \cdot \frac{P}{F_{(15-49)}}$

μπορεῖ νὰ ὑπολογιστεῖ ἡ γενικὴ γονιμότητα σάν συνάρτηση τῆς γενικῆς γεννητικότητας, ἐάν εἶναι γνωστός ὁ συνολικός πληθυσμὸς P. Στὴ σχέση αὐτῆ ποῦ συνδυάζει τοὺς δύο συντελεστές, ἐπιανεμφανίζεται ἡ ἐπίδραση τῆς κατὰ ηλικία δομῆς καὶ κυρίως αὐτῆς τῶν γυναικῶν 15 - 49 ἐτῶν.

Στὴν πραγματικότητα, οἱ διακυμάνσεις τῶν συντελεστῶν αὐτῶν εἶναι μᾶλλον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κατὰ ηλικίαν δομῆς τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ὄχι ἐκείνου μιάς ἀλλαγῆς τῆς γονιμότητος αὐτοῦ.

Θὰ μπορούσε, λοιπὸν, μέσα σὲ πληθυσμοὺς ποῦ ἔχουν διαφορετικὴ κατὰ ηλικία κατανομή, οἱ αὐτοὶ κατὰ ηλικία δείκτες γονιμότητας (f<sub>ia</sub>) νὰ παράγουν διαφορετικὸς συντελεστές γεννητικότητας. Μπορεῖ ἀκόμη, μέσα σ' ἕνα πληθυσμὸ A, ὁ ἀκαθάριστος συντελεστής γεννητικότητας νὰ εἶναι πιὸ ὑψηλὸς ἀπὸ ὁ, τι σ' ἕναν ἄλλο πληθυσμὸ B, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι στὸν πληθυσμὸ A οἱ κατὰ ηλικία δείκτες γονιμότητας εἶναι σὲ κάθε ηλικία πιὸ χαμηλοὶ ἀπ' ὁ, τι στὸν B, καὶ αὐτὸ γιατί τὸ ποσοστὸ τῶν γονίμων γυναικῶν (15 - 49 ἐτῶν) εἶναι πιὸ ὑψηλὸ στὸν A παρὰ στὸν B.

Ὁ ἀκαθάριστος, λοιπὸν, συντελεστής γεννητικότητας καθὼς καὶ ὁ συντελεστής τῆς γενικῆς γονιμότητας δέν ἀντικατοπτρίζουν μὲ ἀκρίβεια τὴν ἀναπαραγωγικὴ συμπεριφορὰ τοῦ πληθυσμοῦ. Κατὰ συνέπεια, δέν εἶναι δυνατό νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀκριβεῖς δείκτες τῆς ἐντάσεως τοῦ φαινομένου.

Στὴν περίπτωση τῆς Ἑλλάδος, οἱ δύο προηγούμενοι δείκτες ἀκολουθήσαν κατὰ τὴν περίοδο 1956-1977 πτωτικὴ τάση, ὅπως φαίνεται στὸν ἐπόμενο Πίνακα I.

ΠΙΝΑΚΑΣ I. Α. Γεννήσεις ζώντων ἐπὶ πληθυσμοῦ 1.000 ἀτόμων (b)  
 Β. Γεννήσεις ζώντων ἐπὶ πληθυσμοῦ 1.000 γυναικῶν ἀναπαραγωγικῆς ἡλικίας (15 - 49 ἐτῶν) (G)

Ἔτη	A	B
1956	19,7	71,8
1957	19,3	70,8
1958	19,0	70,6
1959	19,4	72,6
1960	18,9	70,9
1961	17,9	68,0
1962	18,0	68,4
1963	17,5	66,8
1964	18,0	69,1
1965	17,7	68,4
1966	17,9	69,6
1967	18,2	72,5
1968	18,7	70,7
1969	17,4	67,8
1970	16,5	66,7
1971	16,0	65,0
1972	15,9	64,3
1973	15,4	62,5
1974	16,1	65,4
1975	15,7	64,1
1976	16,0	65,2
1977	15,6	63,3

Πηγή: ΕΣΥΕ, Στατιστικῆς Φυσικῆς Κινησεως, 1956-76.

Γ.2. Οἱ εἰδικοὶ κατὰ ἡλικία συντελεστῆς τῆς γενικῆς γονιμότητος<sup>11</sup>

Γιὰ μίᾳ πῖο συστηματικῆ περιγραφῆ τῆς ἐτήσιας γονιμότητος, χρησιμοποιοῦνται οἱ κατὰ ἡλικία συντελεστῆς τῆς Γενικῆς Γονιμότητος ( $f_{ia}$ ), οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς κατὰ ἡλικία συνθέσεως τοῦ γονίου γυναικειοῦ πληθυσμοῦ, ἐφ' ὅσον ὁ πληθυσμὸς αὐτὸς σὲ κάθε ἡλικία θεωρεῖται ἴσος μὲ 1.000.

Οἱ δείκτες αὐτοὶ μποροῦν νὰ ὑπολογισθοῦν, ὅταν οἱ γεννήσεις εἶναι κατανεμημένες σὲ ἐτήσιες ἡλικίες ἢ σὲ ομάδες ἡλικιῶν τοῦ σὲ ἀναπαραγωγικῆ ἡλικία γυναικειοῦ πληθυσμοῦ (15 - 49 ἐτῶν).

Οἱ συντελεστῆς τοῦ Πίνακα II ἔχουν ὑπολογισθεῖ μὲ τὴν διαίρεση τοῦ συνόλου τῶν γεννήσεων, πού ἀναφέρεται σὲ κάθε ομάδα ἡλικιῶν, μὲ τὸ μέσο γυναικειο πληθυσμὸ, ἔγγαμο καὶ μὴ, τῆς αὐτῆς ομάδας.

$$f_{(a, a+x)} = \frac{N_{(a, a+x)} \chi 1.000}{F_{(a, a+x)}}$$

ὅπου  $F_{(a, a+x)}$  ὁ γυναικειὸς πληθυσμὸς τῆς ομάδας ἡλικιῶν (a, a+x) καὶ  $N_{(a, a+x)}$  οἱ γεννήσεις πού προέρχονται ἀπὸ τὴν ἴδια ομάδα.

11. Taux de fécondité générale par âge.

Γ.3. Ὁ συντελεστῆς ὀλικῆς γονιμότητος<sup>12</sup>

Κάθε χρόνο τὸ ἄθροισμα τῶν εἰδικῶν κατὰ ἡλικία συντελεστῶν τῆς γενικῆς γονιμότητος δίνει τὸ συνολικὸ ἀριθμὸ τῶν γεννήσεων πού εἶχαν κατὰ τὴ διάρκεια αὐτοῦ τοῦ χρόνου 1.000 γυναικῆς σὲ κάθε ομάδα ἡλικίας. Θεωρητικὰ, οἱ γεννήσεις αὐτῆς ἐξομοιώνονται μὲ τὸ σύνολο τῶν γεννήσεων πού θὰ μᾶς ἔδινε μίᾳ γενεᾷ 1.000 γυναικῶν κατὰ τὴ διάρκεια αὐτοῦ τοῦ χρόνου.

Ὁ δείκτης αὐτὸς καλεῖται Συντελεστῆς Ὀλικῆς Γονιμότητος (ΣΟΓ) καὶ θεωρεῖται ὁ πῖο ἀντιπροσωπευτικὸς δείκτης μετρήσεως τῆς ἐντάσεως τῆς γονιμότητος στὴν κατὰ περίοδο ἀνάλυση. Ὁ ΣΟΓ ἀντιστοιχεῖ στὸ δείκτη τῆς κατὰ γενεᾷ ἀναλύσεως ὁ ὁποῖος ἐκφράζει τὸ «συνολικὸ ἀριθμὸ παιδιῶν» πού θὰ ἔφερνε στὸν κόσμον μίᾳ γενεᾷ 1.000 γυναικῶν στὸ τέλος τῆς ἀναπαραγωγικῆς ἡλικίας καὶ κατὰ τὴν ὑποθετικὴ περίπτωση ὅτι ἡ θνησιμότητα δέν θὰ ἔχει προσβάλλει κανένα μέλος αὐτῆς τῆς γενεᾶς πρὸ τοῦ τέλους τῆς ἀναπαραγωγικῆς περιόδου. Ὁ τελευταῖος αὐτὸς δείκτης εἶναι ὁ μόνος πού δίνει τὴν πραγματικὴ ἔνταση τοῦ φαινομένου.

Σὲ μίᾳ κοινωνίᾳ σάν τὴν ἐλληνικὴ, ὅπου οἱ ἐξώγαμες γεννήσεις ἀποτελοῦν μόνον τὸ 1,5% περίπου τοῦ συνόλου, οἱ κατὰ ἡλικία συντελεστῆς γενικῆς γονιμότητος δέν εἶναι ἀρκετοὶ γιὰ νὰ περιγράψουν τὴν ἀναπαραγωγικὴ συμπεριφορὰ τοῦ πληθυσμοῦ. Κι αὐτὸ, γιὰτὸ ἀριθμὸ τῶν γεννήσεων πού παρατηρεῖται σὲ κάθε ομάδα ἡλικίας ἐξαρτᾶται μὲν ἀπὸ τὸ γυναικειὸ πληθυσμὸ, ἔγγαμο καὶ μὴ, τῆς ομάδας, ἀλλὰ στὴν Ἑλλάδα, κατὰ πρῶτο λόγο, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ἔγγαμο γυναικειὸ πληθυσμὸ τῆς σχετικῆς ομάδας ἡλικιῶν καὶ παραμένει κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς μέσης ἡλικίας γάμου καὶ τῆς ἐντάσεως τῆς γαμλιότητας.

Οἱ κατὰ ἡλικία, λοιπόν, συντελεστῆς, ἐνῶ ἔχουν ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τῆς ἐπιδράσεως τῆς κατὰ ἡλικία κατανομῆς τοῦ πληθυσμοῦ, δέν δίνουν τὴ δυνατότητα γιὰ διάκριση τῆς ἐπιδράσεως τῆς γαμλιότητας ἀπὸ αὐτὴ τῆς γονιμότητος ἐπάνω στῆς μεταβολῆς τῆς γονιμότητος πού σημειώνονται.

Ἐξ ἄλλου, ὅπως ἔχει ἤδη ἐπισημανθεῖ (Σχῆμα I), στὸν ὑπολογισμὸ τῶν συντελεστῶν αὐτῶν λαμβάνουν μέρος ὄχι μίᾳ ἀλλὰ τριάντα ἐξῆ γυναικειῆς γενεῆς, πού κατὰ τὸ χρόνο τῆς παρατηρήσεως βρίσκονται στὴν ἀναπαραγωγικὴ ἡλικία καὶ πού ἡ κάθε μίᾳ ἔχει τὴ δικὴ τῆς ἱστορία.

Ἔτσι, ἡ γονιμότητα σὲ ἕνα ἔτος, π.χ. 1970, δέν προσδιορίζεται μόνον ἀπὸ τῆς ἀναμενόμενες μεταβολῆς τῶν συντελεστῶν ὀλικῆς γονιμότητος τῶν γονίμων κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν κατανομῆ τῶν κατὰ ἡλικία συντελεστῶν γονιμότητος κάθε γενεᾶς κατὰ τὴ διάρκεια τῶν 35 ἐτῶν τῆς

12. Descendance finale.

ΠΙΝΑΚΑΣ II. Ειδικοί κατά ηλικία συντελεστές γενικής γονιμότητας

Ήλικια μητέρας	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
15-19	14,2	14,8	15,0	17,19	17,4	16,4	<b>16,3</b>	17,9	<b>21,8</b>	25,5
20-24	101,1	97,9	99,2	104,9	105,8	99,1	<b>107,3</b>	110,9	<b>121,3</b>	120,0
25-29	157,8	153,6	151,2	155,4	150,9	144,8	<b>144,7</b>	141,3	<b>147,2</b>	147,6
30-34	109,7	110,4	110,7	110,6	108,3	101,0	104,9	100,8	102,3	99,3
35-39	59,2	56,2	51,8	49,8	46,4	51,7	47,2	45,0	44,5	44,2
40-44	19,2	17,1	15,4	13,6	13,0	13,5	12,7	11,9	11,4	10,8
45-49	3,2	2,9	2,2	2,0	1,8	1,5	1,3	1,4	1,2	1,4
ΣΟΓ	2,32	2,27	2,23	2,27	2,22	2,14	2,17	2,15	2,25	2,24
R	1,13	1,11	1,09	1,11	1,08	1,04	1,06	1,05	1,10	1,09

Ήλικια μητέρας	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
15-19	27,9	<b>31,3</b>	32,9	34,3	36,9	36,4	37,7	39,2	44,3	44,7	48,1
20-24	124,1	<b>132,4</b>	133,8	130,9	143,7	143,5	141,9	140,7	155,5	153,9	160,1
25-29	152,7	<b>162,3</b>	158,6	151,1	152,6	149,0	146,4	140,6	142,7	138,9	141,3
30-34	101,0	<b>101,6</b>	97,6	94,2	93,6	90,2	87,2	82,1	83,0	80,5	77,9
35-39	43,4	45,1	43,4	44,3	42,3	41,2	38,9	37,8	37,2	35,4	33,4
40-44	10,4	10,2	9,8	9,8	9,3	9,5	9,2	9,0	9,1	8,7	8,2
45-49	1,1	1,3	1,1	1,0	1,1	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8
ΣΟΓ	2,30	2,42	2,39	2,33	2,40	2,35	2,31	2,25	2,36	2,31	2,35
R	1,12	1,18	1,17	1,14	1,17	1,15	1,13	1,10	1,15	1,13	1,15

άναπαραγωγικής ηλικίας, δηλαδή από την άναπαραγωγική συμπεριφορά ενός συνόλου γενεών.

Για τούς παραπάνω λόγους, ο ΣΟΓ μπορεί να δίνει εικόνα πολύ διάφορη της πραγματικότητας, αν η μέση ηλικία της μητέρας κατά τη γέννηση των παιδιών παρουσιάζει αύξηση ή μείωση. Μία αύξηση αυτής από τη μία γενιά στην άλλη τείνει να υποτιμήσει τον ΣΟΓ, ενώ μία μείωση οδηγεί σε εξόγκωση του μέσου αριθμού παιδιών ανά γυναίκα, παραποιώντας έτσι την πραγματική ένταση του φαινομένου.

Έχοντας τώρα υπ' όψη τις παραπάνω παρατηρήσεις, αρχίζουμε την ανάλυση των ειδικών κατά ηλικία συντελεστών γενικής γονιμότητας του Πίνακα II.

Το βασικότερο συμπέρασμα εδώ είναι ότι η κατά ηλικία της μητέρας κατανομή των γεννήσεων έχει μεταβληθεί. Παρατηρείται πιο μεγάλη συμμετοχή των νεαρών ομάδων ηλικίας (15-25 ετών) στην άναπαραγωγή του πληθυσμού. Το 1956, οι γεννήσεις στις ομάδες αυτές αντιπροσώπευαν το 28% του συνόλου, το 1966 τό 30,9%, ενώ τό 1976 τό 45,5%. Η συνεισφορά των κάτω των 20 ετών, που ποτέ δέν ήταν αξιόλογο, έχει υπερτριπλασιαστεί κατά τη διάρκεια της τελευταίας εικοσαετίας. Από 14% τό

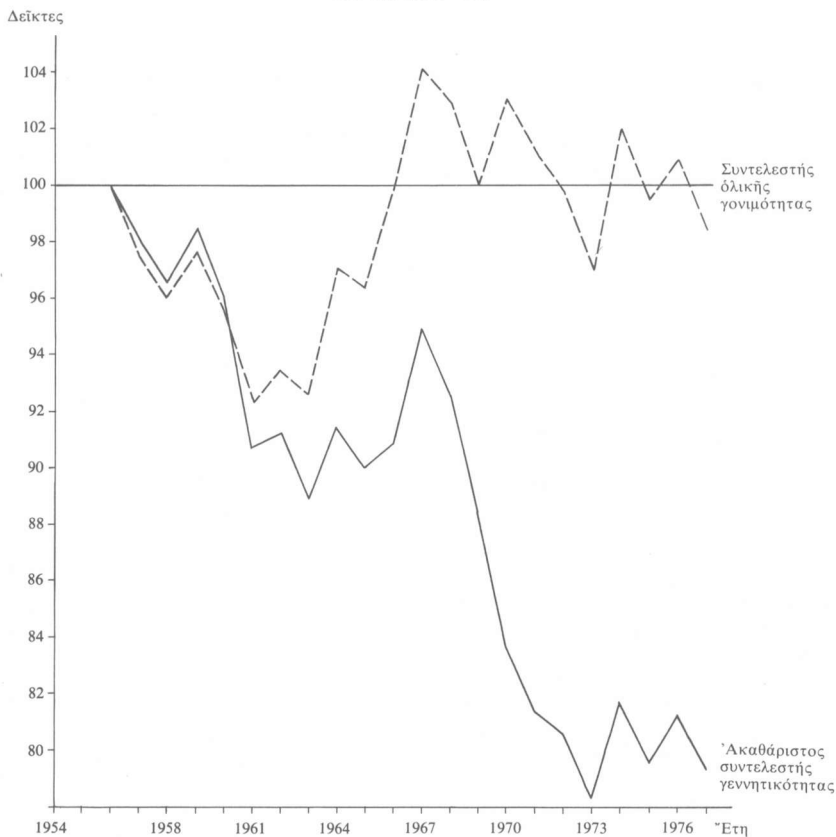
1956 έφθασε 48% τό 1976. Συγχρόνως, έχουν αύξηθεϊ και τό ποσοστό άναπαραγωγικότητας στην ομάδα ηλικίας της μητέρας 20-24 ετών. Από 101% τό 1956 έφθασε 160% τό 1976. Αντίθετα, σημειώνεται μείωση των παραπάνω ποσοστών στις ομάδες ηλικιών της μητέρας 25-29 και 30-34 ετών. Έτσι, ό συντελεστής γενικής γονιμότητας της ομάδας ηλικιών 30-34 ετών από 110% τό 1956 έφθασε στό 78% τό 1976. Η μείωση είναι ιδιαίτερα αισθητή μετά τό 35ο έτος ηλικίας.

Διαπιστώνεται, λοιπόν, μία τάση για πρόωμη τεκνογονία την οποία διαγράφει ή διαχρόνια εξέλιξη της διαμέσου ηλικίας της μητέρας κατά τη γέννηση των παιδιών (Πίνακας III).

Η τάση της πρόωμης τεκνογονίας μπορεί να θεωρηθεϊ συνάρτηση:

- α) Της ροπής για σύναψη γάμου σε μικρότερη ηλικία. Οι γάμοι γίνονται προοδευτικά σε μικρότερη ηλικία (Πίνακας III).
- β) Της σύγχρονης αύξησεως του ποσοστού των έγγάμων γυναικών στις νεαρές ομάδες ηλικίας.
- γ) Της επιθυμίας των γονέων να άποκτούν τά παιδιά σε μικρότερη ηλικία άπ' ό,τι στό παρελθόν.
- δ) Της τάσεως για σύσταση όλιγοτέκνων οικογενεών.

ΣΧΗΜΑ II. Ἐξέλιξη τοῦ Συντελεστῆ Ὀλικῆς Γονιμότητος καί Ἀκαθάριστου Συντελεστῆ Γεννητικότητας 1956-1977 (1956=100)



Οἱ ΣΟΓ τοῦ Πίνακα II ἐπιτρέπουν νά διακρίνουμε δύο βασικές τάσεις τῆς γονιμότητος στά εἴκοσι τελευταία χρόνια. Ὁ μέσος ἀριθμός παιδιῶν ἀνά γυναίκα σημείωσε α) μία κάμψη ἀπό τό 1957 μέχρι τό 1965 καί ἔφτασε στό χαμηλότερο σημείο κατά τήν περίοδο 1961-63, μέ 2,15 παιδιά, καί β) μία μικρή ἀνοδο ἀπό τό 1966 μέχρι τό 1976. Ὁ ἀριθμός αὐτός ἔφτασε στό ὑψηλότερο σημείο τό 1967 μέ 2,42 παιδιά ἀνά γυναίκα. Κατά τήν περίοδο 1971-75 ἔχουμε 2,32 παιδιά ἀνά γυναίκα.

Οἱ τάσεις αὐτές διακρίνονται στό Σχῆμα II, τό ὁποῖο δίνει ἀπό τό 1956 μέχρι σήμερα τήν εξέλιξη τοῦ ΣΟΓ καί τοῦ ἀκαθάριστου συντελεστοῦ γεννητικότητας. Ἡ διάσταση τῶν τάσεων τῶν δύο σειρῶν δείχνει: α) τήν ἐπίδραση τῆς δημογραφικῆς συνθέσεως πάνω στόν ἀκαθάριστο συντελεστή γεννητικότητας καί β) τήν ἐπίδραση πάνω στόν ΣΟΓ τῶν μεταβολῶν πού ἔχουν σημειωθεῖ στή γαμλιότητα καί κυρίως αὐτῶν πού ἔχουν συντελεστεῖ στή γονιμότητα τῶν κοόρτεων. Οἱ μεταβολές αὐτές ἔχουν



ΠΙΝΑΚΑΣ III. Α. Διάμεση ηλικία τής γυναίκας κατά τό γάμο  
Β. Διάμεση ηλικία τής μητέρας κατά τή γέννηση  
των παιδιών, 1957-1974

Έτη	A	B
1957	24,6	28,0
1958	24,6	28,1
1959	24,6	28,0
1960	24,6	28,0
1961	24,7	28,2
1962	24,7	28,2
1963	24,6	28,1
1964	24,4	28,0
1965	24,1	28,0
1966	23,8	27,9
1967	23,7	27,6
1968	23,3	27,3
1969	23,2	27,2
1970	23,1	26,8
1971	23,1	26,9
1972	23,0	26,7
1973	22,9	26,5
1974	22,9	26,2
1975	22,8	26,0

Π η γ ή: ΕΣΥΕ, Στατιστικά Φυσικής Κινήσεως, 1956-1976.

άμεση επίδραση στην έγγαμη γονιμότητα, ή όποια είναι καί τό κύριο συνθετικό τής γενικής γονιμότητας. Γιανά περιριστεί ή διαταρακτική επίδραση τής γαμηλιότητας στη μελέτη των τάσεων τής γονιμότητας, είναι ανάγκη νά προσφύγει κανείς στην άνάλυση τής έγγάμου γονιμότητας καί κυρίως αυτής των διαφόρων κοόρτων γάμου.

#### Γ.4. Είδηκοί κατά ηλικία συντελεστές τής έγγάμου γονιμότητας

Γιά νά ύπολογισθούν οί είδηκοί κατά ηλικία συντελεστές τής έγγάμου γονιμότητας, πρέπει νά είναι γνωστά ό έγγαμοι γυναίκοις πληθυσμοί κατά ηλικία καθώς καί οί νόμιμες γεννήσεις κατά ηλικία τής μητέρας. Στην Έλλάδα, ό πληθυσμός αυτός δέν είναι γνωστός παρά μόνο κατά τήν έποχή των άπογραφών. Έπίσης, ό δείκτης αυτός, παρά τό γεγονός ότι άπομονώνει τής επιδράσεις τής κατά ηλικία δομής του πληθυσμού καθώς καί αυτές τής γαμηλιότητας, έχει μικρή χρησιμότητα μέσα σε μία χώρα, όπως ή Έλλάδα, όπου είναι πλατιά διαδεδομένα τά άντισυλληπτικά μέσα καί οί έκτρώσεις. Όπως άλλωστε θά φανεί στις παρακάτω παραγράφους, ή ηλικία τής μητέρας, χωρίς νά γίνεται διάκριση στην ηλικία γάμου, διαδραματίζει δευτερεύοντα ρόλο στη διαμόρφωση τής γονιμότητας μέσα σε πληθυσμούς με νεομαλθουσιανές τάσεις στη γεννητικότητα.

#### Γ.5. Άκαθάριστο καί καθαρό ποσοστό άναπαραγωγής<sup>13</sup>

Η άνάλυση των δεικτών τής κατά περίοδο άναλύσεως θά κλείσει με τό Άκαθάριστο καί Καθαρό Ποσοστό Άναπαραγωγής. Πρόκειται για δείκτες που χρησιμοποιούνται εύρύτατα στα πλαίσια τής μελέτης τής αναπληρώσεως του πληθυσμού.

α) Άν ό Συντελεστής Όλικής Γονιμότητας πολλαπλασιασθεί με τό πλήκο |γεννήσεις κοριτσιών: σύνολο γεννήσεων|, δίνει τό Άκαθάριστο Ποσοστό Άναπαραγωγής (R).

β) Άν για τόν ύπολογισμό του ΣΟΓ έχουν ληφθεί ύπ' όψη όχι μόνο οί επιδράσεις των τρεχόντων ποσοστών τής γενικής κατά ηλικία γονιμότητας, αλλά καί αυτών τής κατά ηλικία θνησιμότητας, τότε με τόν πολλαπλασιασμό του ΣΟΓ επί τό πλήκο |γεννήσεις κοριτσιών: σύνολο γεννήσεων|, προκύπτει τό Καθαρό Ποσοστό Άναπαραγωγής (R<sub>0</sub>).

Οί δείκτες αυτοί αναφέρονται άποκλειστικά στις γεννήσεις κοριτσιών καί χρησιμοποιούνται για τήν πρόβλεψη τής άντικαταστάσεως των γενεών. Τό σύνολο, π.χ., 1.000 γυναικών ηλικίας 15-49 έτών έφεραν στον κόσμο τό 1935 3,69 ζώντα βρέφη καί 2,35 τό 1976. Μεταξύ αυτών ήσαν κορίτσια, αντίστοιχα, 1,80 καί 1,15 (άκαθάριστο ποσοστό άναπαραγωγής). Άπό αυτά, ύπολογίζεται ότι θά επιζήσουν για νά γίνουν μητέρες (καθαρό ποσοστό άναπαραγωγής) 1,26 άπό τό 1935 καί 1,09 άπό τό 1976. Αυτό σημαίνει ότι 1.000 σημερινές μητέρες γεννούν καθ' όλη τή διάρκεια τής άναπαραγωγικής τους ηλικίας (15-49 έτών) 1,15 κορίτσια, άπό τά όποια θά επιζήσουν μόνο τά 1,08, για νά συνεχίσουν άργότερα τήν άνανέωση του έλληνικού πληθυσμού.

Οί δείκτες αυτοί είναι τά ύποκατάστατα των άντιστοιχών τής κατά γενεά άναλύσεως, οί όποιοί είναι καί οί μόνοί ικανοί νά προβλέψουν με άκρίβεια τήν αναπλήρωση των γενεών. Για τήν άντικατάσταση των γενεών, άν ληφθεί ύπ' όψη ή θνησιμότητα των ευρωπαϊκών χωρών, άπαιτούνται περίπου 2,09 με 2,11 γεννήσεις άνά γυναίκα. Στην Έλλάδα με 2,2 γεννήσεις, ό πληθυσμός παραμένει στάσιμος καί με 2,3 αυξάνεται βραδύτατα.

#### δ. οί προσδιοριστικοί παράγοντες τής γονιμότητας

Οί μή νόμιμες γεννήσεις άποτελούν κάθε χρόνο στην Έλλάδα, όπως έχει άναφερθεί, τό 1,5% περίπου του συνόλου. Ποσοστό πολύ χαμηλό που δικαιολογεί καί τήν άποκλειστική μελέτη των νομίμων γεννήσεων στις παρακάτω παραγράφους.

Μέσα σ' ένα πληθυσμό που προσφύγει με άποτε-

13. Οί άντιστοιχοί γαλλικοί όροι είναι: Taux brut de reproduction (R) καί taux net de reproduction (R<sub>0</sub>).

ΠΙΝΑΚΑΣ IV. Ποσοτική κατανομή τῶν γεννήσεων ζώντων κατὰ σειρά γεννήσεως ἐπὶ ὄλων τῶν γεννήσεων τῆς αὐτῆς μητέρας, 1956-75

Γεννήσεις	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Πρώτη	40,78	38,88	40,60	40,99	41,04	40,38	40,69	42,07	43,73	42,63
Δεύτερη	28,36	29,93	30,42	31,04	31,52	33,12	33,85	33,94	33,77	36,46
Τρίτη	13,91	14,10	14,20	14,15	14,07	14,05	13,66	13,19	12,86	12,65
Τέταρτη	7,13	7,06	6,68	6,50	6,25	5,96	5,86	5,28	4,91	4,52
Πέμπτη	4,24	3,79	3,59	3,30	3,11	3,05	2,75	2,63	2,22	1,85
Ἑκτη	2,50	2,23	2,09	1,85	1,73	1,57	1,43	1,38	1,21	1,00
Ἑβδομη	1,39	1,28	1,16	1,05	0,93	0,88	0,74	0,68	0,61	0,49
Ὀγδοη	0,81	0,70	0,64	0,55	0,53	0,48	0,54	0,44	0,33	0,26
Ἐνατη	0,40	0,36	0,31	0,29	0,27	0,24	0,23	0,17	0,17	0,13
Δέκατη καὶ ἄνω	0,46	0,40	0,31	0,28	0,27	0,27	0,23	0,21	0,19	0,13
Γεννήσεις	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Πρώτη	43,67	42,66	41,33	40,21	41,49	42,10	42,11	41,18	42,77	43,35
Δεύτερη	35,72	37,00	37,98	38,56	38,06	38,15	37,32	37,63	37,07	36,86
Τρίτη	12,39	12,63	12,96	13,59	13,28	13,28	13,55	14,01	13,57	13,03
Τέταρτη	4,43	4,18	4,29	4,28	4,06	3,95	4,03	4,16	3,86	4,23
Πέμπτη	1,81	1,72	1,72	1,68	1,56	1,55	1,48	1,56	1,42	1,29
Ἑκτη	0,98	0,85	0,82	0,78	0,75	0,69	0,75	0,73	0,63	0,60
Ἑβδομη	0,48	0,47	0,43	0,43	0,39	0,34	0,36	0,33	0,32	0,28
Ὀγδοη	0,26	0,23	0,24	0,24	0,21	0,21	0,18	0,19	0,18	0,17
Ἐνατη	0,13	0,12	0,12	0,11	0,10	0,10	0,10	0,10	0,08	0,10
Δέκατη καὶ ἄνω	0,13	0,14	0,11	0,12	0,10	0,11	0,12	0,11	0,09	0,09

λεσματικότητα στὴ χρήση μέσων ἐλέγχου τῶν γεννήσεων (ἀντισυλληπτικά μέσα, ἐκτρώσεις) μὲ σκοπὸ τὸν περιορισμὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παιδιῶν ἢ τῆς χρονικῆς κατανομῆς τους, ἡ γονιμότητα τοῦ ἀτόμου δὲν προσδιορίζεται μόνο ἀπὸ τὴν ἀναπαραγωγικὴ του ικανότητα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ οἰκονομικο-κοινωνικοὺς παράγοντες.

Ἡ ἀναπαραγωγικὴ, λοιπόν, βούληση τῶν γονέων ἀποτελεῖ ἐδῶ τὸν προσδιοριστικὸν παράγοντα τῆς γονιμότητας. Στὴν πραγματικότητα, τὰ ζευγάρια σταματοῦν τὴν ἀναπαραγωγή ὅταν ἀποκτήσουν τὸν ἐπιθυμητὸ ἀριθμὸ παιδιῶν. Ἐχει δὲ παρατηρηθεῖ<sup>14</sup> ὅτι τὸ μέγεθος τῆς οἰκογενείας ἐξαρτᾶται περισσότερο ἀπὸ τὴ «διάρκεια τοῦ γάμου» παρά ἀπὸ τὴν ἡλικία τῆς γυναίκας. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι μὲ τὴ διάρκεια τοῦ γάμου αὐξάνει:

—Τὸ ποσοστὸ τῶν ζευγαριῶν πού μὲ τὴ θέλησή τους σταμάτησαν τὴν ἀναπαραγωγὴ (γίνονται

στεῖρα), γιὰτί πέτυχαν τὸν ἀριθμὸ τῶν παιδιῶν πού ἐπιθυμοῦσαν.

—Τὸ ποσοστὸ τῶν στεῖρων ἀπὸ φυσιολογικοὺς λόγους γυναικῶν, γιὰτί μὲ τὴ διάρκεια τοῦ γάμου αὐξάνει καὶ ἡ ἡλικία τῆς γυναίκας.

—Τὸ ποσοστὸ τῶν διαλυμένων ἐγγάμων συμβιώσεων λόγῳ θανάτου ἢ διαζυγίου.

Ἐξ ἄλλου, ἔχει ἐπισημανθεῖ<sup>14</sup> ὅτι ἡ ἡλικία γάμου τῆς γυναίκας διαδραματίζει ἐιδικὸν ρόλο στὴν ἀναπαραγωγικὴ τῆς συμπεριφορᾶ. Ἐτσι, α) στὴν αὐτὴ διάρκεια γάμου ἢ γονιμότητα παρουσιάζεται τόσο μειωμένη ὅσο πλιὸ μεγάλη ἦταν ἡ ἡλικία τῆς γυναίκας κατὰ τὴ σύναψη τοῦ γάμου καὶ β) ὅταν ἡ ἡλικία κατὰ τὴ σύναψη τοῦ γάμου εἶναι μεγάλη, ἡ γονιμότητα ἀναγκαστικά εἶναι περισσότερο αὐξημένη στὴ μικρὴ σχετικὰ γόνιμη διάρκεια τοῦ γάμου.

Γιὰ νὰ ἐξηγηθεῖ, λοιπόν, ἡ ἀναπαραγωγικὴ συμπεριφορὰ ἐνὸς πληθυσμοῦ πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψη:

α) Ἡ διάρκεια τοῦ γάμου σὲ συνάρτησιν μὲ τὴν κατὰ τὴ σύναψη τοῦ γάμου ἡλικία.

14. Henry, L., *Fécondité des mariages. Nouvelle méthode de mesure*. Cahier de l'INED, no 26, Paris 1956.

β) Ο αριθμός των παιδιών που έχουν γεννηθεί σε συνάρτηση με τη διάρκεια του γάμου.

Δυστυχώς, οι ελληνικές στατιστικές δεν δίνουν τους παραπάνω συνδυασμούς και, κατά συνέπεια, δεν παρέχουν τη δυνατότητα για λεπτομερείς μετρήσεις της γονιμότητας. Αναμενόμενες την έκδοση των σχετικών πινάκων προσφεύγουμε στις παρακάτω παραγράφους με μέσα λιγότερο ακριβή.

Ο πιο άπλοος τρόπος για να υπολογισθεί η συμμετοχή παραγόντων, όπως διάρκεια γάμου και σειρά γεννήσεως τέκνων, στη σύσταση της ετήσιας γονιμότητας, είναι να εξετασθεί η ποσοτική συμμετοχή των γεννηθέντων ζώντων νομίμων τέκνων κατά τη σειρά του τοκετού (Πίνακας IV) και κατά τη διάρκεια του γάμου των γονέων (Πίνακας V).

Στόν Πίνακα IV παρατηρείται ότι, κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, η πτώση της γονιμότητας προσβάλλει κατά κύριο λόγο τις πέρα των τριών παιδιών γεννήσεις. Έτσι, ενώ το 1956 αντιπροσώπευαν το 16,95% του συνόλου, το 1974 αντιπροσώπευον μόλις το 6,59%. Παράλληλα, διαπιστώνεται αύξηση της συχνότητας των δευτεροτόκων και αυτής των πρωτοτόκων τέκνων. Από 69% κατά το 1956, πέρασε στο 79,8% το 1974, ενώ αυτή των τριτοτόκων τέκνων παραμένει σχετικά σταθερή καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου.

Η έλλειψη στοιχείων δεν επιτρέπει να απαντήσουμε σε ένα πολύ σημαντικό ερώτημα: αν, δηλαδή, αυτή η εξέλιξη οφείλεται σε άρνηση των νέων γονέων να αποκτήσουν παιδιά ή σε αλλαγή της αναπαραγωγικής τους συμπεριφοράς. Κατά τη νέα αυτή συμπεριφορά, η άφιξη του πρώτου παιδιού θα πρέπει να γίνεται λίγο πιο άργα, ή άφιξη του δευτέρου και τρίτου πιο γρήγορα, ενώ οι επόμενες όλο και λιγότερο συχνές. Είναι προφανές ότι, με αυτή την τακτική, θα πρέπει να προβλεφθεί μία συνεχής μείωση του μέσου αριθμού παιδιών ανά γυναίκα.

Η ποσοτική κατανομή των νομίμων γεννήσεων κατά τη διάρκεια του γάμου των γονέων (Πίνακας V) δίνει μία εικόνα της συμμετοχής των διαφόρων διαρκείας γάμου στην ετήσια γονιμότητα.

Παρατηρείται αύξηση της συχνότητας των γεννήσεων που πραγματοποιήθηκαν τα πρώτα χρόνια του γάμου. Το 1956, στα πρώτα πέντε χρόνια του γάμου, έχουμε το 65% του συνόλου των γεννήσεων, ενώ το 1977 η συχνότητα αυτή ανέρχεται στο 72,19%. Η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε μετά το δεύτερο έτος. Αντίθετα, οι γεννήσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά τη δεύτερη δεκαετία του γάμου μειώθηκαν προοδευτικά και άποτελούν, το 1977, μόλις το 6,3% των όλων γεννήσεων.

Τό γεγονός αυτό μπορεί να έχει προκληθεί από τη συσώρευση διαφόρων παραγόντων, π.χ. η μείωση της μέσης ηλικίας γάμου οδηγεί σε αύξηση του ποσοστού των γυναικών, που πρόσφατα συνήψαν γάμο στις νέες ηλικίες. Όπως ήδη έχει ανα-

ΠΙΝΑΚΑΣ V. Ποσοτική κατανομή νομίμων γεννήσεων κατά τη διάρκεια του γάμου των γονέων

Διάρκεια γάμου	1956	1960	1965	1969	1973	1976	1977
- 2	36,04	36,72	38,12	36,12	36,40	40,11	39,97
2 - 5	28,99	29,39	30,09	33,47	33,00	32,53	32,22
- 5	65,03	66,11	68,21	69,59	69,40	72,64	73,19
5 - 10	21,62	24,20	22,93	21,85	22,18	19,92	19,29
10 - 20	12,13	9,00	8,42	8,26	8,10	7,17	6,27
20 +	1,22	0,69	0,44	0,30	0,32	0,27	0,26

φερθεί, η γονιμότητα των νέων γυναικών έχει αυξηθεί αρκετά και, φυσικά, είναι επόμενο να αυξηθεί και το ποσοστό των γεννήσεων που έγιναν κατά τα πρώτα χρόνια του γάμου. Έξ άλλου, έχει διαπιστωθεί ότι τα ζευγάρια που προσφεύγουν στις αντισυλληπτικές μεθόδους επιδιώκουν να δημιουργήσουν oligοτέκνη οικογένεια μέσα σε σύντομη χρονική περίοδο.

#### ε. ανάλυση της γονιμότητας κατά κοόρτη γάμου και κατά τη διάρκεια του γάμου

Στην Ελλάδα, τα στατιστικά στοιχεία που υπάρχουν, δεν επιτρέπουν τη μελέτη της γονιμότητας του γάμου, αν συνδυαστεί η διάρκεια του με την ηλικία της μητέρας κατά τη σύναψη του γάμου ή τη σειρά γεννήσεως των παιδιών. Είναι δυνατόν, όμως, να υπολογιστεί η γονιμότητα των διαφόρων κοόρτων γάμου από το 1956 ως σήμερα για κάθε διάρκεια χωριστά και καθ' όλη τη διάρκεια της γονιμικού περιόδου της ζωής από την τέλεση του γάμου.

#### E.1. Η τεχνική του υπολογισμού της γονιμότητας των γάμων κατά τη διάρκεια του γάμου

Είναι δυνατό να υπολογιστεί η γονιμότητα σε κάθε διάρκεια του γάμου, όταν κάθε χρόνο είναι γνωστός: 1) ο αριθμός των γεννήσεων κατά τη διάρκεια του γάμου ή του χρόνου συνάψεως του γάμου, 2) οι ύφιστάμενες έγγαμες συμβιώσεις κατά τη διάρκεια του γάμου ή του χρόνου συνάψεως του γάμου.

Από τα στοιχεία αυτά πρόκειται να υπολογισθούν οι σχετικές δείκτες με αναγωγή τους στις ύφιστάμενες έγγαμες συμβιώσεις. Δυστυχώς, στην Ελλάδα: α) δεν είναι γνωστός ο αριθμός των ύφισταμένων έγγαμων συμβιώσεων σε κάθε διάρκεια του γάμου (αν ληφθούν υπ' όψη η μετανάστευση, ή χηρεία, τό διαζύγιο), και β) οι στατιστικές κατανέμουν κάθε χρόνο τις νόμιμες γεννήσεις μόνο κατά τη διάρκεια του γάμου των γονέων χωρίς να γίνεται σχετική αναφορά και στο έτος του γάμου τους. Επειδή όμως σε κάθε διάρκεια έχουμε γεννήσεις που προέρχονται από δύο διαφορετικές κοόρτες γά-

μου, ἡ κατανομή αὐτῆ τῶν γεννήσεων δέν ἐπιτρέπει νά διακρίνομε πόσες ἀπό αὐτές τίς γεννήσεις προέρχονται ἀπό τήν πρώτη καί πόσες ἀπό τή δεύτερη κοόρτη (βλ. Σχῆμα 1).

Γιά τοὺς λόγους αὐτοὺς, οἱ δείκτες τοῦ Πίνακα VI ἔχουν ὑπολογιστεῖ μέ μιὰ κατὰ προσέγγιση μέτρηση. Κατ' αὐτήν, οἱ νόμιμες γεννήσεις τοῦ ἔτους (Y) ἀνάγονται στό μέσο ἀριθμητικό τοῦ ἀρχικοῦ πληθυσμοῦ τῶν κοόρτων γάμου τῶν ἐτῶν X καί X+1. Γιά κάθε γυναικεία κοόρτη γάμου ἀπό τό 1956 καί μετά, ἔχει ὑπολογιστεῖ ὁ ἀριθμός τῶν παιδιῶν πού ἔχει προέλθει ἀπό αὐτή γιά κάθε διάρκεια γάμου χωριστά. Ἡ ἀθροιστική σειρά τῶν ἀριθμῶν αὐτῶν δίνει τήν ἀπόδοση τῶν γάμων σέ διάφορες διάρκειες, καί ὁ τελευταῖος ὁρος δίνει τό συνολικό ἀριθμό τῶν γεννήσεων πού προήλθαν ἀπό τοὺς γάμους αὐτοὺς.

Ἡ μέθοδος αὐτή δέν εἶναι πολύ ἀκριβῆς. Μέ τήν ἀναγωγή τῶν νομίμων γεννήσεων στόν ἀρχικό πληθυσμό κάθε κοόρτης γάμου καί ὄχι στίς ὑφιστάμενες σέ κάθε διάρκεια συμβιώσεις, ὑποτιμᾶται ἡ πραγματική τιμή τῶν δεικτῶν, ἐπειδή οἱ ὑφιστάμενες ἐνώσεις εἶναι λιγότερες ἀπό τίς ἀρχικές.

Ἡ τελική γονιμότητα τῶν γάμων, πού προέρχεται ἀπό τήν ἀθροιστῆ τῶν ἐπί μέρους δεικτῶν, ἔχει ἐπίσης ὑποτιμηθεῖ, καθώς καί ἡ μέση διάρκεια τοῦ γάμου κατὰ τή γέννηση τῶν παιδιῶν.

Παρά τίς παραπάνω ἐπιφυλάξεις, οἱ δείκτες τοῦ Πίνακα VI παρουσιάζουν τήν ταχὺτητα συστάσεως τῆς οἰκογενείας καθώς καί τίς τάσεις τῆς γονιμότητας κάθε κοόρτης, φυσικά, ὑπό τήν προϋπόθεση ὅτι οἱ ἐπιδράσεις τῆς θνησιμότητας, τῶν διαζυγίων καί τῆς μεταναστεύσεως, δέν διαφέρουν αἰσθητά ἀπό τή μιὰ κοόρτη στήν ἄλλη.

## E.2. Ἡ γονιμότητα τῶν γάμων

Ἀπό τά στοιχεῖα τοῦ Πίνακα VI, πού παρουσιάζει τή συμπληρωμένη γονιμότητα τῶν γάμων διαφόρων κοόρτων σέ διάφορες διάρκειες, παρατηρεῖται, γενικά, ὅτι οἱ γάμοι πού ἔγιναν μετά τό 1957 παρουσιάζουν μειωμένη γονιμότητα σέ σύγκριση μέ τοὺς προγενέστερους. Εἰδικότερα: Μετά πάροδο 6 χρόνων, ἀπό 1.000 γάμους πού ἔγιναν τό 1956 εἶχαν γεννηθεῖ 1,94 παιδιά κατὰ μέσο ὄρο, ἐνῶ οἱ γάμοι τοῦ 1966 εἶχαν δώσει 1,69 παιδιά καί αὐτοῖ τοῦ 1971 1,62 παιδιά κατὰ γάμο.

Ἡ μείωση τῆς γονιμότητας τῶν γάμων γίνεται πῶς αἰσθητῆ ὅσο ἡ διάρκεια τοῦ γάμου μεγαλώνει. Ἔτσι, μετά πάροδο 8 χρόνων ἀπό τήν τέλεση τοῦ γάμου, εἶχαν γεννηθεῖ 2,12 παιδιά ἀπό κάθε γάμο τοῦ 1956, ἐνῶ ἀπό 1.000 γάμους τοῦ 1966 καί 1969 εἶχαν, ἀντίστοιχα, γεννηθεῖ 1,82 καί 1,74 παιδιά κατὰ μέσο ὄρο ἀπό κάθε γάμο. Ἀκόμη, μετά πάροδο 12 χρόνων, ἀπό 1.000 γάμους τοῦ 1956 γεννήθηκαν

2,28 παιδιά, ἐνῶ ὁ ἀριθμός τους μειώθηκε σέ 1,86 παιδιά κατὰ μέσο ὄρο ἀπό κάθε γάμο τοῦ 1965.

Ἀντίθετα, σέ μικρές διάρκειες γάμων, παρατηρεῖται μικρή ἀνοδος τῆς γονιμότητάς τους. Ἔτσι, μετά ἀπό τρία χρόνια ἐγγαμῆς συμβιώσεως, ἀπό 1.000 γάμους πού ἔγιναν τό 1956 εἶχαν γεννηθεῖ 1,14 παιδιά ἀπό κάθε γάμο, τό 1968 ἐφθασαν τά 1,35 παιδιά κατὰ μέσο ὄρο, ὁ ἀριθμός τους μειώθηκε μεταξὺ 1962 καί 1965 στά 1,20 παιδιά, γιά νά σημειώσει μιὰ σταθερῆ ἀνοδο ἀπό τό 196 καί μετά, καί νά φτάσει τό 1,27 παιδιά τό 1974.

Στήν ἀνοδική τάση τῆς γονιμότητας τῶν γάμων τῶν τελευταίων χρόνων ἔχουν συμβάλει οὐσιαστικά οἱ παρακάτω παράγοντες:

—Οἱ νέοι παντρεύονται σέ μικρότερες ἡλικίες.

—Ἡ σύσταση τῆς οἰκογενείας δλοκληρῶνεται στά πρώτα χρόνια τοῦ γάμου.

—Ἡ μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πολυτέκνων οἰκογενειῶν ὀφείλεται κυρίως στή μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παιδιῶν τῆς τρίτης σειράς καί ἄνω.

Οἱ κοόρτες γάμου τῶν ἐτῶν 1955, 1956, 1957 καί 1958, εἶναι αὐτές πού μπορέσαμε νά παρακολουθήσουμε καθ' ὅλη σχεδόν τή διάρκεια τῆς γονίμου περιόδου τῆς ζωῆς ἀπό τῆς τέλεσεως τοῦ γάμου. Ὑποτιθέται ὅτι ἔχει σχεδόν δλοκληρωθεῖ ἡ γονιμότητα τοῦ γάμου μετά ἀπό 20 χρόνια γάμου. Προκύπτει λοιπόν ὅτι ἡ τελική γονιμότητα τῶν κατὰ τό 1955-56 τελεσθέντων γάμων ἀνέρχεται σέ 2,38 παιδιά κατὰ γάμο καί αὐτῶν τοῦ 1957-58 σέ 2,14 παιδιά.

## στ. ἡ γονιμότητα τῶν χωρῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης

Γιά τή σύγκριση τῆς ἑλληνικῆς γονιμότητας μέ αὐτή τῶν χωρῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, κατὰ τήν τελευταία εικοσαετία, θά χρησιμοποιηθεῖ σάν δείκτης συγκρίσεως ὁ Συντελεστής Ὀλικῆς Γονιμότητας.

Τό Σχῆμα III παρουσιάζει μερικές οὐσιώδεις διαφορές στίς τάσεις τῆς γονιμότητας τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καί ἐκεῖνου τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν.

Στίς περισσότερες χώρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἡ γονιμότητα παρουσίασε μεγάλη αὐξηση μετά τό Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, σημειώνοντας ἔτσι τό περίφημο baby boom. Στίς χώρες αὐτές, ἡ παρουσία πτωτικῆ τάση τῆς γονιμότητας ἀρχισε ἀπό τό 1964, γιά νά ἐνταθεῖ μετά τό 1970. Ἡ πτώση εἶναι πῶς ἐντονη στίς χώρες πού εἶχε παρουσιάσει καί τή μεγαλύτερη αὐξηση, ὅπως στίς Κάτω Χώρες. Κατὰ τήν περίοδο 1951-67, οἱ Κάτω Χώρες καί ἡ Γαλλία εἶχαν τήν πῶς ὑψηλή γονιμότητα, ἐνῶ ἡ Ὀμοσπονδιακή Γερμανία τήν πῶς χαμηλή. Τά τελευταῖα χρόνια, ἡ πτώση τῆς γονιμότητας συνεχίζεται ἀργά ἀλλά σταθερά σ' ὅλες τίς εὐρωπαϊκές χώρες ἐγγίζοντας

πολλές φορές άνησυχητικά επίπεδα. Άν εξαιρεθούν ή Ίρλανδία, ή Ίσλανδία, ή Πορτογαλία, ή Ίσπανία και ή Έλλάδα, όλες οι άλλες ευρωπαϊκές χώρες έχουν ένα Συντελεστή Όλικής Γονιμότητας

κάτω του δύο!! Οι χώρες αυτές πλησιάζουν ή πέρασαν ήδη τό δριο της μηδενικής αύξήσεως του πληθυσμού του όποιου ό δγκος, με την πάροδο του χρόνου, θά σημειώνει σταθερή μείωση.

ΣΧΗΜΑ ΙΙΙ. Εξέλιξη Συντελεστών Όλικής Γονιμότητας Ευρωπαϊκών Χωρών, 1956-1976



ΠΙΝΑΚΑΣ VI. Συμπληρωμένη γονιμότητα τῶν κοόρτων γάμων, 1956-1977, σέ διάφορες διάρκειες γάμου  
Γεννήσεις 1,000 γάμων

Κοόρτες γάμου

Διάρκεια γάμου	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
0	.54	.49	.47	.47	.47	.43	.42	.41	.41	.40	.43	.44	.44	.44	.44	.41	.44	.41	.44	.42	.45	.45
1	.88	.83	.79	.83	.85	.80	.76	.76	.75	.75	.79	.79	.78	.77	.77	.74	.76	.76	.78	.77	.78	—
2	1.15	1.10	1.05	1.06	1.11	1.05	1.00	.99	.97	.99	1.05	1.04	1.03	1.01	1.02	.99	1.02	1.03	1.04	1.04	—	—
3	1.14	1.35	1.27	1.23	1.35	1.28	1.21	1.20	1.20	1.26	1.28	1.26	1.25	1.22	1.24	1.21	1.25	1.27	1.27	—	—	—
4	1.62	1.55	1.45	1.47	1.56	1.48	1.40	1.39	1.39	1.40	1.46	1.42	1.42	1.39	1.43	1.39	1.44	1.45	—	—	—	—
5	1.80	1.73	1.62	1.62	1.72	1.65	1.55	1.54	1.53	1.53	1.59	1.55	1.55	1.52	1.56	1.52	1.56	—	—	—	—	—
6	1.94	1.86	1.75	1.74	1.85	1.77	1.66	1.65	1.64	1.63	1.69	1.64	1.65	1.62	1.69	1.62	—	—	—	—	—	—
7	2.04	1.96	1.84	1.83	1.95	1.87	1.75	1.72	1.70	1.70	1.76	1.72	1.72	1.69	1.77	—	—	—	—	—	—	—
8	2.12	2.03	1.91	1.90	2.03	1.94	1.80	1.77	1.75	1.75	1.82	1.77	1.78	1.74	—	—	—	—	—	—	—	—
9	2.18	2.09	1.97	1.96	2.09	1.99	1.85	1.82	1.79	1.80	1.86	1.81	1.82	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	2.19	2.12	2.00	1.83	2.12	2.02	1.87	1.84	1.82	1.82	1.88	1.84	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11	2.25	2.15	2.03	2.01	2.14	2.05	1.90	1.87	1.84	1.84	1.91	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	2.28	2.19	2.06	2.03	2.17	2.07	1.92	1.89	1.86	1.86	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	2.32	2.21	2.08	2.06	2.19	2.10	1.95	1.92	1.89	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	2.34	2.24	2.11	2.08	2.22	2.12	1.97	1.94	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15	2.35	2.25	2.11	2.09	2.23	2.13	1.98	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16	2.36	2.26	2.12	2.09	2.23	2.14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
17	2.37	2.27	2.13	2.10	2.24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18	2.37	2.27	2.13	2.11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
19	2.38	2.28	2.14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

τελικές σκέψεις

Ἡ μὴ προσαρμογὴ τῶν στατιστικῶν δεδομένων τῆς Ἑλλάδας στὶς ἀνάγκες τῶν νέων μεθόδων τῆς δημογραφικῆς ἀναλύσεως, ἐξηγεῖ τὴν καθυστέρηση τῆς ἀναλύσεως αὐτῆς ἐπὶ τὴν χώρα μας καθὼς καὶ τὸ γεγονός ὅτι οἱ διάφορες δημοσιεύσεις ἀρκοῦνται στὸ νὰ ἐπαναλαμβάνουν καὶ νὰ σχολιάζουν τοὺς δείκτες πού ἔχουν ὑπολογιστεῖ ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία.

Στὴ μελέτη αὐτὴ θελήσαμε νὰ ἐπιμείνουμε στὸ γεγονός ὅτι οἱ δείκτες τῆς «στιγμιαίας ἀναλύσεως», ὅσο λεπτομερειακοὶ καὶ ἂν εἶναι, δίνουν πολλές φορές λανθασμένη εἰκόνα τῆς πραγματικῆς καταστάσεως τῆς γονιμότητος καὶ ὅτι οἱ μόνοι ἱκανοὶ νὰ ἀποκαλύψουν τὶς πραγματικὲς τάσεις τοῦ φαινομένου εἶναι οἱ δείκτες τῆς κατὰ μῆκος ἀναλύσεως.

Ἄν καὶ ἡ περίοδος τῆς παρατηρήσεως εἶναι σχετικὰ περιορισμένη γιὰ νὰ ἀποκαλυφθοῦν οἱ πραγματικὲς τάσεις τοῦ φαινομένου, ἐπισημάνθηκε κατὰ τὴν τελευταία εικοσαετία μιὰ μεταβολὴ τῶν προτιμήσεων τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῆς οἰκογενείας, καὶ εἰδικότερα τὸν ἐπιθυμητὸ ἀριθμὸ παιδιῶν κατὰ οἰκογένεια. Ἰδιαίτερα: —Τὰ σημερινὰ ζευγάρια ἐπιθυμοῦν λιγότερα παιδιά.

—Ἐπιδιώκουν νὰ ἀποκτήσουν ἓνα ἕως δύο, τὸ ἄνωτρο τρία παιδιά, καὶ αὐτὰ κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια.

—Οἱ γεννήσεις περιορίζονται ταχύτερα ἀπὸ ὅ,τι στὸ παρελθόν, ἐφ' ὅσον αὐξάνει ἡ ἡλικία τῆς συζύγου καὶ ἡ διάρκεια τοῦ γάμου.

Ἡ ἀναπαραγωγικότητα τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ παρουσίασε φθίνουσα τάση κατὰ τὴν τελευταία εικοσαετία. Στὴν ἐλάττωση τῶν γεννήσεων συνέβαλαν, εἰδικότερα, τὸ μεταναστευτικὸ ρεῦμα τῆς περιόδου 1952-73, ποὺ δημιουργήσε καὶ δημιουργεῖ στὶς τάξεις τῆς ἀναπαραγωγικῆς ἡλικίας μεγάλα κενά, καὶ συγχρόνως ἡ γήρανση τοῦ πληθυσμοῦ, καθὼς καὶ ἡ παρατηρούμενη τάση σμικρύνσεως τοῦ μέγεθους οἰκογενείας.

Ἡ διαφοροποίηση τῆς μέσης ἡλικίας τῆς μητέρας κατὰ τὴ γέννηση, ἡ ὁποία εἶναι κυρίως τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πιὸ πρόωμου γάμου καὶ τῆς πιὸ πρόωρης ἀφίξεως τῶν παιδιῶν, διαδραμιζει σοβαρὸ ρόλο στὴν παρούσα ἀνοδο τῶν δεικτῶν τῆς ἐτήσιας γονιμότητος. Ἡ ἀνοδος αὐτῆ, προφανῶς, ἀντανაკλᾷ τὴ διαφοροποίησι κατὰ τὸν προγραμματισμὸ τῶν γεννήσεων τοῦ πρῶτου καὶ δευτέρου παιδιοῦ καὶ ὄχι μιὰ ἐλαφρὰ αὐξηση τῆς γενικῆς γονιμότητος τῶν νέων κοόρτων.

Στὴ χώρα μας, τὰ νέα ζευγάρια φαίνεται ὅτι ἐχουν υἰοθετήσει μιὰ συμπεριφορὴ ἡ ὁποία πρὸς τὸ παρὸν ἐξασφαλίζει τὴν πλήρη ἀντικατάσταση τῶν γενεῶν, ἀκόμη δὲ καὶ μιὰ μικρὴ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ. Μέσα στὸ διεθνὴ χώρο, ἡ Ἑλλάδα κατέχει

θέση μάλλον ικανοποιητική, με 2,3 γεννήσεις κατά μητέρα. Όπως προκύπτει και από την Έκθεση της Έπιτροπής Πληθυσμού,<sup>15</sup> οι προοπτικές της εξέλιξεως του ελληνικού πληθυσμού δεν είναι τόσο δυσμενείς όπως στις άλλες χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Επιδίδεται, όμως, λόγω των δημογραφικών, κοινωνικών και γεωπολιτικών ιδιομορφιών της Ελλάδας, μία πολιτική «συγκρατημένης ενισχύσεως της αναπαραγωγικότητας».

Μία μικρή αύξηση της γονιμότητας, μέχρι και 2,5 γεννήσεις ανά μητέρα, είναι έφικτή και συμφέρουσα για τον πληθυσμό της Ελλάδος.

Οι τάσεις που παρατηρήθηκαν στο διάστημα 1956-76 και που αναλύθηκαν πιο πάνω, χρειάζεται να έρευνηθούν περισσότερο και σε βάθος. Μόνο μερικές σκέψεις ως προς τα αίτια αυτών των τάσεων κατέστη δυνατό να διατυπωθούν εδώ. Για τό λόγο αυτό, απαραίτητη προϋπόθεση είναι ή γνώση των

σχέσεων, που τυχόν υπάρχουν μέσα στο χρόνο, μεταξύ της οικονομικής αναπτύξεως, των κοινωνικοπολιτιστικών εξελίξεων και του μοντέλου της γονιμότητας. Πρέπει ακόμη να γίνουν γνωστές και να εκτιμηθούν οι διάφορες μεταβλητές κοινωνιολογικής, οικονομικής, πολιτικής, δημογραφικής, ψυχολογικής δομής, οι οποίες έχουν συμβάλει στη διαμόρφωση της γονιμότητας, ώστε να προσδιοριστεί ο καθοριστικός τους ρόλος στις μεταβολές γονιμότητας που σημειώνονται.

Από τις παραπάνω παρατηρήσεις, προκύπτει ή ανάγκη μιάς διακλαδικής μελέτης της αναπαραγωγικότητας του ελληνικού πληθυσμού, στηριζόμενη σε δεδομένα εκτεταμένης δειγματοληπτικής έρευνας: Έτσι, θα αντιμετωπιστεί ή έλλειψη των αναγκαίων στατιστικών στοιχείων ώστε να καταστεί δυνατό να αναλυθούν οι πρόσφατες δημογραφικές μεταβολές και να άνευρεθούν κίνητρα προσαρμοσμένα στις σύγχρονες αντίληψεις, προκειμένου να επιτευχθεί ή ανάκαμψη της μειωτικής τάσεως των γεννήσεων και ή άσκηση σωστής πληθυσμιακής πολιτικής.

15. Ο Πληθυσμός της Ελλάδας. Έξελξεις και θεωρήσεις. Έκθεση Έπιτροπής Πληθυσμού, Υπουργείο Συντονισμού, ΚΕΠΕ, Μάιος 1978.